

ПРОБЛЕМИТЕ НА МАЛКИЯ И СРЕДНИЯ БИЗНЕС НЕ СА САМО В ИКОНОМИЧЕСКАТА СРЕДА

Гл. ас. д-р [Йордан Иванов Василев](#)
Катедра "Обща теория на икономиката"
[СА "Д. А. Ценов"](#)

Резюме: В този материал се отстоява позицията, че проблемите на малкия и средния бизнес (МСБ) са не толкова липсата на адекватна среда, колкото отсъствието на предприемаческа нагласа, на воля за поемане на пресметнат риск и на мениджърски умения.

Статията съдържа три основни части. В първата част е акцентирано върху значението на малкия и средния бизнес. Във втората част са разгледани проблемите на МСБ свързани с външната среда като е направен изводът, че в условията на пазарна икономика трябва да се даде изключителен приоритет на свободната частна инициатива при определена регулираща роля на държавата. В третата част са анализирани основните проблеми на МСБ във вътрешната среда.

В заключителната част на статията е подчертана необходимостта от специална подготовка за създаване на предприемачески умения.

Ключови думи: Бизнес, Малък бизнес, Среден бизнес, Малки и средни предприятия, Предприемачество, Външна икономическа среда, Вътрешна икономическа среда, "Капитал-собственост", "Капитал-функция".

JEL класификация: D21, D24

Abstract: This material defend the position, that the problems of the small and medium-sized business (SMBs) are not only the absence of the identical environment, as much as absence of enterprise adapt, the will to run calculate risk and manager skills.

The article consists of three main parts. In the first part the importance of the small and medium-sized business is being favoured. In the second part are considered the problems (SMBs) connected with the external environment, and conclusion is made, that in conditions of market economy is necessary to give an exclusive priority to the free private initiative under the certain adjusting role of the state. In the third part are analysed main problems (SMBs) in internal environment.

In the final of the article is underlined the need from special preparation for developing business skills.

Преструктурирането на икономиката, макроикономическата и финансовата стабилизация и постигането на високи и устойчиви темпове на икономически растеж са едни от основните цели на прехода на България към функционираща пазарна икономика. В стратегията за структурна трансформация важна роля заемат малкият и средният бизнес (МСБ). Създаването на значителен

сектор от МСБ дава възможност за ускоряване на реструктурирането и адаптирането на българското стопанство към изграждащата се нова среда в Европейското икономическо пространство. Участието на малките и средните предприятия (МСП) в националните стопански структури и тяхната роля като инструмент на икономическата политика обуславят необходимостта от по-задълбоченото им изследване. Това е свързано и с мястото на МСБ в решаването на определени социално-икономически проблеми на присъединяването към ЕС, с неговото функциониране и възможности за институционално и финансово стимулиране.

Както цялата икономика на страната в прехода към пазарно стопанство, така и развитието на МСБ е съпроводено с множество проблеми. Своевременното им откриване, формулиране и обяснение са от изключителна важност за успешното им решаване. Целта на настоящата разработка е да се очертаят някои от проблемите във външната и да се засили вниманието към вътрешната среда.

Идентификацията на проблемите може да се осъществи преди всичко в две направления: на основата на специални статистически и теоретични изследвания и на базата на данни от различни анкетни наблюдения.¹ Конкретните проучвания обаче може да се направят в различни плоскости в зависимост от целите и задачите, които си поставя едно или друго изследване.²

Проблеми на малкия и средния бизнес свързани с външната среда

Някои от ограниченията, свързани с външната среда (институционална, законова и икономическа) са:

- липса на благоприятен законодателен климат за развитието на МСБ;
- националната, регионалната и местната администрация;
- незадоволително състояние на инфраструктурата;

¹ Вж. **Тодоров, К.**, М. Балтов, К. Коларов, А. Желязков и др. "Развитие на предприемачеството и дребния бизнес в България" (1993-1995). С., ЕСБИД-УНСС; **Давидков, Цв.** Икономика, 1998, бр. 2-10, **поредача** "Предприемачество и малък бизнес"; Развитие на МСП в България. С., Информа Интелект ООД, 1996; Малките и средните предприятия в България през 1999-2000 година (статистически анализ). С., НСИ, 2002.

² Вж. **Кунев, К.** Проблеми при формирането на предприемаческата среда в България. - Икономическа мисъл, 2000, № 2, с. 62-74; **Коев, Й.** Малкият бизнес 2002: проблеми и решения, Варна, Стено, 2002; **Матеев, М. и М. Маринова** Проблеми и перспективи за развитието на малкия и средния бизнес в България. - Банк и Инвестиции Пазари, 1998, бр. 5, **Василев, Й.** Основни трудности и ограничения пред малкия и средния бизнес в България и политика за преодоляването им. - Икономически изследвания, 2001, кн. 2, с. 129-149.

- проблеми с информацията, липсата на компютри и достъп до глобални информационни мрежи;
- нелоялна конкуренция, корупция и престъпност;
- затруднен достъп до кредитиране;
- високо данъчно равнище и др.

Негативните икономически и социални процеси при прехода от едни икономически структури към други изискват от държавата вземане на бързи, решителни и конкретни мерки за тяхното спиране. По отношение на малкия и средния бизнес може да се открият следните нерешени проблеми:

- все още не е осъзната напълно ролята на МСБ в процесите на реструктуриране на стопанството, както и възможностите му да служи като двигател на евентуален бъдещ икономически растеж;
- в широко прокламирани стратегии и проекти за подкрепа на предприемачеството липсва яснота за това, какво точно да се прави за МСБ, до каква степен е важен той за България и как конкретно да се стимулира развитието му;
- липсва систематична държавна подкрепа и координация на национално и местно ниво за развитие на МСБ;
- в новоприетите закони и документи, насочени целево към нуждите и подкрепата на МСБ съществуват сериозни слабости.

Всичко това показва, че България се нуждае от по-ясна, по-целенасочена и действена политика по отношение на МСБ. Само наличието на законова рамка не е достатъчно, необходима е благоприятна и устойчива икономическа среда. Считаме, че в условията на пазарна икономика трябва да се даде изключителен приоритет на свободната частна инициатива при определена регулираща роля на държавата. Необходимо е държавата не само да определя "правилата на играта", но и да стимулира и подпомага икономическите агенти, когато трябва.

В последно време много се прави за създаване на адекватна среда за бизнеса и беше постигната финансова и макроикономическа стабилизация. По-задълбоченото проучване обаче показва, че това не е достатъчно.

Малкият и среден частен бизнес в България има редица слаби страни:³

- преобладават МСП в сферата на търговията и услугите;
- голям брой от МСП не преследват растеж и увеличаване броя на заетите;
- вътрешните източници за финансиране на растежа на МСП са ограничени;

³ Вж. Матеев, М. Предприемачеството в България в условията на преход към пазарна икономика. - Б а н к и Инвестиции Пазари, 1998, кн. 2, с. 7.

- около 2/3 от МСП продават на локалния пазар, а само около 1/4 на националния;

- труден достъп до технологии и ноу-хау;

- недостатъчен опит в областта на маркетинга, стратегическото планиране, счетоводството и администрацията и др.

Нашият народ наистина е предприемчив, когато е собственик и показател за това са данните за развитието на индустрията и занаятите след Освобождението. След Втората световна война и след национализацията се губи, както собствеността така и чувството за собственост. Намалява материалният интерес. Може да се каже, че българският малък и среден бизнес се роди отново към края на 80-те години на ХХ век. Отсъстващата дълги години възможност за изява на личната делова активност и творчески дух са наложили своя сериозен отпечатък. Независимо, че се появиха нови собственици след реституцията, приватизацията и т.н. проблемът е как да се превърнат отново в едно цяло “собственик и стопанин”. В България до края на 1989 г. собствеността се определяше като “обществена”, “общонародна”, “държавна”, но липсваше приемственост в малкия и среден частен бизнес, тъй като той беше напълно унищожен. Във възраждащия се частен сектор на българската икономика собственик и управител съвпадат. Собственост и власт се сливат в едно лице. Липсата на опит обаче в управлението и стопанисването на собствеността, по-големите права и отговорности изправят новите собственици пред неразрешими проблеми.

Българинът за 45 години отвикна да бъде собственик и стопанин. Чакаше някой да му спусне план, да му нареди какво да прави и сега не може да се настрои на новата вълна.

Проблеми на малкия и средния бизнес свързани с вътрешната среда

Наред с определящото влияние на външната среда върху МСП и предприемачеството върху тяхното състояние и развитие значително въздействие оказват и характеристиките на отделните МСП. За съжаление във всички страни на ЦИЕ с много малки изключения вътрешните характеристики на предприятията дават определено негативно отражение върху развитието на сектора на

малкия и средния бизнес и предприемаческата дейност. Може да се каже, че в определени случаи липсва и предприемаческа култура.⁴

Сред най-важните проблеми тук могат да се посочат:

- липсата на стабилно, уверено предприемаческо отношение към бизнеса, вкл. на етичност и социална отговорност (значителна част от МСП развиват и непозволена дейност, не плащат данъци и други дължими такси, социални осигуровки и т.н.);

- налице е слаба квалификация на предприемачите собственици и на мениджърите, както и на останалия персонал на МСП. Много от предприемачите не искат да делегират права и отговорности, което затруднява управлението на предприятията, особено в перспективен план;

- няма развити системи за контрол и бюджетиране в огромната част от МСП, което при честите промени във външната среда поставя предприятия на ръба на банкрута;

- не се прилагат ефективни методи и инструменти за следене на пазара и изискванията на потребителите (липсват маркетингови информационни системи); това важи още повече, когато се излиза на международния пазар и се търсят подходящи партньори за съвместна дейност;

- твърде малко се ползва консултантска помощ, която в повечето случаи се смята за излишна;

- значителен брой МСП, с потенциал за растеж, имат сериозни проблеми с неговата реализация.

Имайки предвид посочените по-горе проблеми на МСП бихме могли да очертаем следните **изводи** за МСБ:

- развитието на МСБ е важно и приоритетно, наред с въпросите на структурата, собствеността и културата на обществото. Следователно то не може да бъде разделено от въпросите на приватизацията, реструктурирането и създаването на регулиращи институции и среда;

- трябва да се гледа на МСБ като възможност за реализирането на по-широки цели като заетост, растеж, производителност, уравновесен платежен баланс и стабилни цени;

- необходимо е да се засили значението на институционалната подкрепа за развитието на МСБ и на сътрудничеството му с неправителствените организации и появата на представителни асоциации на национално, регионално и местно равнище;

- налице е потребност от изграждане на мрежи на местно и регионално равнище със стратегическата способност да се

⁴ Вж. **Култура** на предприемачеството. Под ред. на Бриджит Бъргър. С., УИ Стопанство, 1994.

съсредоточат върху ключови области като увеличаване на заетостта, технология, сдружения.

Предприемачът е основна фигура на икономическото възраждане на България. И ние считаме, че е необходима специална подготовка за създаване на предприемачески умения. Трябва да се засили преподаването на такива в училищата и университетите. То е необходимо да бъде не само позитивно, а да предизвиква предприемачите. На нашите производители им липсва агресивност и активност и ние трябва да обучаваме бъдещите бизнесмени на това.

Според съвременната икономическа теория основното, което движи всеки пазар, е търсенето. Ако МСБ иска да бъде конкурентоспособен, трябва да смени стратегията си - от стратегия на оцеляване, към стратегия на растеж, от стратегия на ниски разходи и ниски цени, към стратегия на високо качество и оттам високи цени. Стратегията на оцеляване е губеща. МСП е необходимо да открият нужди, за които хората искат да платят повече. Постоянно трябва да се изучава и следи пазара, търсенето, тенденциите и новостите. Необходима е промяна на нагласите - от производството към търсенето.

Твърде малко са МСП, които се управляват по европейски. Много от ръководителите им продължават да подценяват специализираното обучение по мениджмънт. Емпирично придобитите управленски умения може да са достатъчни за стартиране на малка частна фирма, но в никакъв случай не са достатъчни, за да се организира една фирма така, че да бъде успешна в международен план.

Според нас в най-новите условия една от основните причини за недостатъчното и неконкурентоспособно развитие на МСБ е не толкова липсата на адекватна среда, колкото отсъствието преди всичко на предприемаческа нагласа, на воля за поемане на пресметнат риск и на мениджърски умения. Това е, по-общо казано, неспособността да се превърне “капиталът-собственост” в “капитал-функция”.